

LIBER konferencia és stratégia

2003. június 17. és 21. között tartotta 32. éves konferenciáját a LIBER Rómában.

A LIBER (*Ligue de Bibliothèques Européennes de Recherche*) az európai tudományos könyvtárak szövetsége, amely az 1960-as években a nyugat-európai könyvtárak együttműködéseként szerveződött, ma már az európai országok széles körére kiterjed.

Magyarországról a LIBER konferencián az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, valamint a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár képviselői vettek részt.

A LIBER tevékenységét több szakbizottságban végzi, projekteket ösztönöz és indít, kiadványokat jelentet meg. Folyóirata, a *LIBER Quarterly* 1998 óta negyedévenként jelenik meg.

A legérdekesebb előadások

Bas Savenije (Utrecht Egyetemi Könyvtár, Hollandia): Újabb fejlemények a tudományos folyóiratok fejlődésében

A tudományos folyóiratoknak mintegy kétharmada már online elérhető, bár változatlanul megjelennek nyomtatott formában is. Ugyanakkor egyre több folyóirat jelenik meg kizárólag elektronikus formában: a legtöbb közülük nem a hagyományos kiadóknál. Az előadás elemezte a hagyományos tudományos folyóirat-kiadásban történt legújabb fejleményeket, figyelembe véve:

- a licencszerződések különböző változatait,
- a kiadási folyamat költségeit,
- az árpolitikát,
- a könyvtárközi kölcsönzést,
- a szabadpolcos és a raktári hozzáféréshez való hozzáállást,

- az adatbázisok, gyűjtemények egyesítését és ennek hatásait.

Az előadó a megfigyelhető irányokból próbált a jövő forgatókönyvére és annak valószínűségére következtetni.

Norbert Lossau (Bielefeldi Egyetemi Könyvtár, Németország): Folyóiratok digitalizálása az Európai Unióban

A retrospektív digitalizálás részeként a folyóiratok digitalizálása Európában az 1990-es évek közepén kezdődött. Az egyik első online gyűjtemény, amely nemzetközi érdeklődést váltott ki az ILEJ (Internet Library of Early Journals) volt, az eLib (Electronic Libraries Programme) projektnek köszönhetően, amelyet a birminghami, leeds-i, manchesteri és oxfordi egyetemek közösen dolgoztak ki. Az ILEJ ma elérhető a Bodleian Libraryben (Oxford), amely az új Oxfordi Digitális Könyvtárhoz tartozik.

Az első kísérlet a különböző európai országok (pl. Németország, Finnország, Dánia, Franciaország, Olaszország, Belgium, Ausztria és Észtország) digitalizálásra irányuló erőfeszítéseinek koordinálására egy DIEPER nevű (Digitised European PERiodicals, 1998–2000) projekt volt az Európai Unióban. Ma Európában néhány nemzeti és tudományos téma terén tesznek erőfeszítéseket a folyóiratok digitalizálására (pl. DigiZeit – Németország, Digitális Matematikai Könyvtár – EU).

Az előadás áttekintette az e területen folyamatban levő tevékenységeket, kitérve arra, hogy kik az érdekeltek, melyek a szelektálás elvei, milyen szervezeti és üzleti modellek érvényesülnek, és milyen technikai kérdések merülnek fel. A potenciális európai együttműködés kérdéseit és a nem európai szereplőkkel való partneri kapcsolatok lehetőségét is felvetette (pl. JSTOR, USA). Érintette a megosztott tároláshoz való integrált hozzáférés kialakításának újszerű lehetőségét az ipari webkeresés technikája alkalmazásával.

Adolf Knoll (Cseh Nemzeti Könyvtár, Prága): *Ritka anyagok digitális könyvtára. Az archiválás és adatszolgáltatás megoldásai*

A cseh kulturális intézmények eddig kb. 1 300 000 oldalnyi ritka könyvtári anyagot digitalizáltak két nemzeti program keretében: kéziratosokat, régi nyomtatott könyveket, savas papírra nyomtatott folyóiratokat és más dokumentumokat, régi térképeket stb. Ezeket a digitális könyvtárból lehet elérni. Nagy az érdeklődés irántuk világszerte, ezért szükséges az archiválási és hozzáférési technikák javítása. Alkalmazzák a metaadatokra és az adatokra vonatkozó előírásokat, új hozzáférési stratégiákat keresnek a kényelmi szempontok érvényesítésére, és nagyobb együttműködésre törekednek a terület más szereplőivel. Az előadó konkrét példákkal szemléltette legújabb törekvéseit és eredményeit, metaadat-menedzsmentjüket és infrastrukturális változtatásait.

David F. Kohl (Cincinnati Egyetem, USA): *Digitális és papír alapú tárházak az USA-ban*

Vázolta, hogyan kellene a könyvtárosi közösségnek helyesen teljesítenie egyik alapvető feladatát, a kulcsfontosságú dokumentumok megőrzését. Ismertette az USA nyomtatott és digitális dokumentumokat gyűjtő és kezelő tárházainak jelenlegi helyzetét, az ezek mögött álló elgondolásokat és a jövőbeni lehetséges irányokat.

Erik Oltmans (Holland Nemzeti Könyvtár, Hága): *A digitális anyagok köteles példányai*

A Holland Nemzeti Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek = KB) elektronikus dokumentumainak tárolását ismertette. A KB és az IBM Hollandia kifejlesztett egy digitális archívumot e-Depot néven. A rendszert arra tervezték, hogy feldolgozzon és tároljon nagy mennyiségű digitális publikációt olyan kiadóktól, mint az Elsevier Science és a Kluwer Academic, beleértve a bibliográfiai információk digitalizálását is. A digitális publikációk feldolgozásával járó adatáramlással, azok elérhetőségével és a digitális megőrzés részleteivel foglalkozott.

A LIBER stratégiája 2003–2006.

A fejlődés fő irányai

- Fejlődnek a „hibrid” vagy „elektronikus” könyvtárak, változó hangsúlyt fektetve a fizikai és digitális gyűjteményekre.

- Fejlődik az elektronikus információkhoz történő helytől és időponttól független hozzáférés.
- Változások következnek be az információs láncban, mivel a szerzők és olvasók között már globális szinten is lehetséges a közvetlen kommunikáció.
- Fokozódik az együttműködés a könyvtárak között a regionális, országos és nemzetközi hálózatokon és konzorciumokon keresztül. Átalakulnak a kiadókkal kötött konzorciumi megállapodások.
- Változik az állománygyarapítás fogalma a virtuális gyűjtemények fejlődéséből következően.
- Az elektronikus információk terén a könyvtárak és kiadók közötti megállapodások nem annyira a szerzői jogi törvényektől, mint egyre inkább a licenszszerződésekre vonatkozó jogi szabályozástól fognak függeni.
- Fejlődnek az e-szolgáltatások, és fejlődik az e-menedzsment.

Egyetemi fejlemények

- Az egyetemek mind érdekeltőbbek a könyvtári szolgáltatásban, és hajlamosak a könyvtári épületeket és helyiségeket költségmegtakarítás végett egymáshoz közel, koncentráltan kialakítani. Egyes egyetemek azonban nincsenek meggyőződve egy központi könyvtár kialakításának szükségességéről.
- Megfigyelhető az a tendencia, hogy az egyetemek könyvtárainak megadják az önálló gazdálkodás lehetőségét, vagy pedig a könyvtári kiadások egy részét (pl. folyóiratok előfizetése) áthárítják a karokra vagy tanszékekre. Mindenképpen csökken a könyvtári kiadások közvetlen egyetemi ellenőrzése.
- Az egyetemek kutatási publikációikat a weben keresztül teszik elérhetővé, és keresik annak lehetőségét, hogy kiadói tevékenységüket kereskedelmi jelleggel folytassák.
- A kormányok és egyetemek egyre jobban érdeklődnek az e-tudomány (a nagy mennyiségű elektronikus adat feldolgozásán alapuló kutatások) és e-tanulás (oktatás és oktatási segédanyagok a hálózaton keresztül) iránt, a könyvtárak az elektronikus szolgáltatások élvonalába kerülnek.

Az európai tudományos könyvtárak fejlődésének jövőbeli fő jellemzői

- A tudományos könyvtárak fejlődését meghatározó legfontosabb tényezővé a globális rendszert képező világgazdaság válik.

- Az információlánc elsődleges eleme az internet lesz.
- A könyvtárak a polcokon tárolt állományok nagy részét digitalizálni fogják, és hálózaton elérhetővé teszik.
- A digitális anyag archiválása és megőrzése a könyvtárak előtt álló egyik legnagyobb kihívás.
- A digitális anyag köteles példányként történő archiválása öt éven belül hivatalos kötelezettség lesz.
- Az értéknövelő könyvtári szolgáltatások helyileg egyre közelebb kerülnek az olvasókat közvetlenül kiszolgáló olvasótermekhez, ám új irodai háttérfeladatok is megjelennek (metaadatok kezelése stb.).
- A hálózatok nagyobb együttműködést, munka- és állománymegosztást tesznek lehetővé. Eldöntendő kérdés, hogy ez milyen szintű (körzeti, országos vagy nemzetközi) legyen.
- Egységesítésre lesz szükség az elektronikus információk gyűjtése és cseréje terén.
- A szellemi tulajdonra vonatkozó jogok további tárgyalásokat tesznek szükségessé: szerzők, egyetemek, könyvtárak és kiadók fognak küzdeni saját jogaik érvényesítéséért, különösen a szerzői jog tekintetében.
- A könyvtárhasználók érdekében a hálózaton elérhető anyagoknak ugyanúgy az együttműködő könyvtárak ellenőrzése alatt kell maradniuk, mint a hagyományos dokumentumoknak.
- A szellemi tulajdon jog kérdése felveti a használt anyagért való fizetés kérdését: ki fizet, kinek a nevében, és mikor?
- A kereskedelmi szolgáltatók versenyhelyzetbe fognak kerülni a könyvtárakkal a dokumentum-szolgáltatás terén.

A tudományos könyvtárak előtt álló legfontosabb feladatok

- Biztosítani kell a könyvtárak egyenletes, következetes fejlődését egész Európában.
- Olyan irányvonalakat kell kialakítani és követni, amelyek megkönnyítik az elektronikus információszolgáltatást.
- Megoldást kell kidolgozni a digitális archiválásra és megőrzésre.
- Szembe kell nézni a kereskedelmi szolgáltatók által teremtett versenyhelyzettel.
- Keresni, illetve erősíteni kell az együttműködést más közművelődési intézményekkel (levéltárakkal, múzeumokkal és galériákkal).
- Fejleszteni kell az intézmények nemzetközi kapcsolatait.

Mit tesz a LIBER az európai tudományos könyvtárakért?

A könyvtárak és felhasználóik közös elektronikus térbe léptek, amelyben a szolgáltatások könnyen hozzáférhetőek az egyes könyvtárak falain, sőt az egyes országok határain túl is. Azok az akadályok, amelyek megnehezítik, hogy a hálózatba szervezett szolgáltatások valamennyi előnyét ki lehessen használni, ma alapvetően adminisztratív, nem pedig technikai jellegűek.

A LIBER arra bátorítja a könyvtárakat, hogy olyan új politikát dolgozzanak ki helyi, országos és nemzetközi szinten, amely lebontja e korlátokat. A 2003–2006-os periódusban a LIBER arra törekszik, hogy

- segítse a könyvtárakat abban, hogy új, átfogó országos vagy regionális együttműködési formákban, s ne elszigetelten és egymással versenyezve tevékenykedjenek;
- ösztönözze a könyvtárakat, hogy új nemzetközi, országos vagy regionális infrastruktúrát építsenek ki, amely lehetővé teszi az elektronikus szolgáltatásokat, és biztosítja az elektronikus anyagok hosszú távú folyamatos és szakszerű megőrzését. Ez azért fontos, mert:
 - hozzáférhetővé kell tenni az európai tudományos könyvtárak gyűjteményeit,
 - elérhetővé kell tenni Európában a virtuális könyvtárakat,
 - meg kell őrizni az európai kulturális örökséget,
 - meg kell őrizni a nyelvi sokszínűséget Európában,
 - létre kell hozni egy virtuális összeurópai katalógust,
 - támogatni kell az európai könyvtárak elektronikus állományának megőrzését és archiválását,
 - segíteni kell a könyvtárakat abban, hogy tisztázzák saját szerepüket az országos és nemzetközi hálózatban, megállapítsák fontosabb helyi feladataikat,
 - ösztönözni kell az egységesítést az elektronikus információkeresésben és -cserében,
 - ösztönözni kell az európai kutatók elektronikus úton történő publikációs tevékenységét,
 - érdekeltté kell tenni a könyvtárakat és használóikat a szerzői jogot érintő méltányos törvényhozásban és politikában,
 - arra kell ösztönözni a könyvtárakat, hogy a kiadókkal és közvetítőkkel korrekt egyezségeket kössenek,
 - támogatni kell az európai tudományos könyvtárak kölcsönös tapasztalatcserén, egymás

- megismerésén és a globális kérdések megtárgyalásán alapuló stratégiai gondolkodását,
- elő kell segíteni az egyes könyvtárak működésének újragondolását a gyakorlati tapasztalatok megosztásával és partneri viszony kialakításával a hálózatos világban,
 - törekedni kell az összes európai könyvtár következetes fejlesztésére,
 - elő kell segíteni az együttműködést a könyvtárak és a kulturális örökséget hordozó más intézmények között (levéltárak, múzeumok és képtárak),
 - elő kell segíteni a hasonló intézmények nemzetközi kapcsolatait,

- a LIBER-nek az európai projektek átfogó, koordináló szervezeteként kell tevékenykednie,
- a LIBER-nek együtt kell működnie más szervezetekkel, nevezetesen az Európai Nemzeti Könyvtárak Igazgatóinak Konferenciájával (Conference of European National Libraries), az Európai Egyetemi Szövetséggel (European University Association) és az Európai Tudományos Alapítvánnyal (European Science Foundation).

Fonyó Istvánné
(BME OMIKK)

Az NKÖM „Könyvtári minőségfejlesztés – könyvtári korszerűsítés” c. pályázatának eredménye

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma meghívásos pályázatot hirdetett az Országos Dokumentumellátási Rendszer tagkönyvtárai számára „Könyvtári minőségfejlesztés – könyvtári korszerűsítés” címmel.

A pályázat célja a könyvtárak szolgáltatási színvonalának, a használói igényeknek és elégedettségnek mérése az elkészült hazai teljesítménymutatók és kérdőívek alkalmazásával, megteremtve ezzel a hazai könyvtárak típusonkénti szolgáltatási irányelveinek kialakítását.

Pályázni lehetett a „Teljesítménymutatók a magyar könyvtári rendszerben” című ajánlásban meghatározott szolgáltatási mutatók alapján elvégzendő felmérések, valamint a kérdőíves vizsgálatok a könyvtárhasználói elégedettségről és az olvasói igényekről témakörben elvégzendő vizsgálatok lebonyolításához szükséges személyi és dologi kiadásokra. A két feladatot együtt kellett elvégezni, és együttesen kellett pályázni a szükséges forrásokra.

A pályázat végeredménye a következő:

A pályázó neve	Település	Megítélt támogatás (E Ft)
Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat	Budapest	1 200
Berzsenyi Dániel Könyvtár	Szombathely	1 200
Nyugat-magyarországi Egyetem Központ Könyvtára	Sopron	1 218
Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtára	Budapest	1 146
Országos Széchényi Könyvtár	Budapest	3 579
Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Könyvtár	Budapest	1 300
Eötvös Loránd Tudományegyetem	Budapest	1 455
Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem	Budapest	1 461
Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár	Szeged	1 560
Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ	Budapest	2 600
Semmelweis Egyetem Könyvtára	Budapest	1 600
Katona József Könyvtár	Kecskemét	1 382